

- Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет, 2010. Вип. 16. – С. 87-90.
11. Про обговорення проекту Порядку оцінювання навчальних досягнень учнів основної та старшої школи в системі загальної середньої освіти. Лист МОН № 1/9-183 від 17.03.10 року. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/6972.
 12. Проект Закону України про Національну рамку кваліфікацій // Освіта. – №14. – 13-14 березня 2011 р. – Режим доступу: <http://tyzhnevyyk-osvita.net/component/content/article/35-2011/41-14>.
 13. Савченко О. Я. Уміння вчитися як ключова освітня компетентність середньої школи / Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : бібліотека з освітньої політики / за заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : «К.І.С.», 2004. – 112. – С. 33-45.
 14. Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно ориентированной парадигмы / А. В. Хуторской // Народное образование. – 2003. – № 2. – С. 58-64.
 15. Шамова Т. И. Формирование познавательной самостоятельности школьников / Т. И. Шамова. – М. : Педагогика, 1975. – 125 с.
 16. Шарко В. Д. Інформаційна компетентність як складова професійної компетентності вчителя. Інформаційні технології в освіті. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/itvo/2010_6/6.pdf.

The paper paid attention to the problem of independence of students in learning physics in the implementation of a competence approach, defined the basic conditions of effective didactic formation of competence of students in independent teaching and learning of physics.

Key words: cognitive autonomy, competence approach, self-control, self-esteem, competence and ideological characteristics of the knowledge of physics.

Отримано: 7.09.2011

УДК 378;37.013;316.28

О. П. Прокопова

Подільський державний аграрно-технічний університет

РОЛЬ СИТУАТИВНИХ ЗАДАЧ У ФОРМУВАННІ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

Стаття присвячена проблемі комунікації та комунікативної компетентності особистості, оскільки комунікативні компетенції є ключовими в педагогічній діяльності. У змісті визначається роль ситуативних задач у формуванні комунікативної компетентності майбутнього вчителя.

Ключові слова: компетентність, компетенція, комунікація, комунікативна компетентність, ситуативна задача

Проблема формування комунікативної компетентності майбутнього вчителя є важливою складовою аспекту формування професійно-значущих якостей. Аналіз психологічної, педагогічної літератури, в т.ч. дисертаційних досліджень, свідчить про посилення уваги до вивчення особистості педагога. Проблема вивчається в різних аспектах: вивчення психолого-педагогічних умов розвитку комунікативних умінь і навичок (І.П. Андриаді, А.К. Маркова, Л.М. Мітіна, Л.М. Паламар, М.І. Пашенко, Е.Н. Піхота); особливості компетентнісного підходу в педагогічному контексті (О. Овчарук, О. Пометун, С. Шишова); вивчення особливості розвитку практичного компонента комунікативної компетентності студентів технічних університетів (О. Винославська). Однак, безпосередньо проблема ролі ситуативних задач у формуванні комунікативної компетентності в процесі професійної підготовки майбутніх педагогів вивчена недостатньо.

У зв'язку із входженням нашої країни в Болонський процес національна освіта змушена була переглянути підходи до сучасного навчання й виховання студентів вищих навчальних закладів. В основу парадигми освіти і був покладений компетентнісний підхід.

Сучасні умови вищої освіти висувають ряд вимог до майбутнього фахівця, який повинен не тільки володіти знаннями дисциплін, що вивчалися, а й бути компетентним у своїй галузі. Перед майбутнім учителем, сьогоднішнім студентом, стоїть завдання в оволодінні професійно-педагогічною компетентністю, яка включає в себе: практичну (спеціальну), інформаційну, соціальну, психологічну, комунікативну, екологічну, валеологічну компетентності.

Комунікативна компетентність майбутнього вчителя, а також роль ситуативних задач у її формуванні і є предметом нашого розгляду.

У сучасному суспільстві все більшого значення починає приділятися ефективності міжособистісної взаємодії, культурі мови, культурі комунікації. Найбільш активно розробляється розуміння й зміст терміну комунікативної компетентності у дослідженнях А.А. Мурашова, М.М. Обозова, І.І. Риданова, І.А. Стерніна та ін. Ш.А. Амонашвілі, Є.І. Ільїна, С.М. Лисенкова, В.Ф. Шаталова, М.А. Щетиніна, у своїх працях продемонстрували плідність володіння культурою педагогічного спілкування. Г.М. Андреева, А.А. Бодальов, В.Я. Лядіс та ін. розглядали педагогічне спілкування з позицій соціальної психології. В.А. Кан-Калик у проблемі спілкування вперше виділив дидактичний і комунікативний

аспекти. Сенс комунікативної взаємодії він вбачав у цілеспрямованому формуванні системи педагогічно доцільних міжсуб'єктних відносин. Розроблено теоретичні положення педагогічної взаємодії (І.А. Зимня, Н.В. Кузьміна, А.А. Реан, В.А. Сластьонін, Л.І. Сосніна, Т.В. Фуряева, І.К. Шалаєв, В.А. Якунін), педагогічного спілкування (Ш.А. Амонашвілі, Я.Л. Коломинский, А.К. Михальська, А.В. Мудрик, Р.А. Парошина, А.П. Сковородніков, Н.І. Формановська), ідеї особистісно-орієнтованої освіти (Є.В. Бондаревська, З.І. Васильєва, Т.А. Стефановська, В.В. Серіков, М.І. Шилова, І.Д. Фрумін, І.С. Якиманська).

На думку багатьох дослідників комунікативна компетентність є «серцевиною професіоналізму вчителя» тому, що спілкування з дітьми складає сутність педагогічної діяльності. В діяльності вчителя виділяють професійно-комунікативну компетентність і до її складу вводять такі поняття як комунікативна взаємодія (Л.А. Шипіліна), комунікативні вміння (А.Н. Леонт'єв, І.П. Раченко, В.А. Якунін), комунікативність (М.М. Обозов, Р.А. Парошина), комунікативні якості та властивості особистості (Б.Г. Анан'єв, А.А. Бодальов, В.А. Кан-Калик, В.А. Лабунська, А.В. Мудрик, Л.А. Петровська, А.У. Хараш), комунікативні процеси (Г.М. Дрідзе, А.А. Леонт'єв, В.А. Якунін). Аналіз досліджень у галузі соціальної психології та педагогіки показав, що більшість учених (Б. Г. Анан'єв, Г. М. Андреева, І. А. Богачек, Н. В. Бордовська, М. С. Каган, А. А. Леонт'єв, Л. М. Мітіна, В. Н. Панкратов, А. А. Реан, Е. А. Юнін, Н. І. Шевандрин, В. М. Шепель) комунікативну компетентність пов'язують із особливостями особистості вчителя: спрямованість особистості на гуманістичну взаємодію; сформованість знань і умінь у сфері комунікацій; особистісні якості та особливості поведінки, які виявляються у відносинах з людьми; прояв емпатії в спілкуванні. На основі аналізу досліджень можна стверджувати, що комунікативна компетентність є результатом процесу професійної підготовки й оволодіння знаннями в певній галузі.

Протягом свого розвитку поняття «компетентність» у вітчизняній науковій теорії досить часто асоціюють з поняттям «компетенція». Можливо, причина даного зіставлення приховується у двозначності перекладу. В англійській мові компетентність і компетенція передаються одним словом – competence. З цієї причини поняття в сучасній науці можуть розглядатися як синонімічні, тому й виникає питання про рівнозначність компетентності й компетенції.

Компетентність – це володіння відповідними знаннями, вміннями, навичками. Важливу роль у досягненні компетентності відіграють суб'єктивні фактори – особистісні якості, прагнення, інтереси людини. Компетентність є характеристикою особистості й визначає її високий рівень в організації діяльності. Компетенція – це сукупність знань, умінь, навичок і досвіду в певній предметній галузі. Слід підкреслити чітку орієнтованість компетентностей на майбутню практичну діяльність, визначаючи їх як «Конструктор», завдяки наявності яких, вчитель застосовує отримані знання на практиці, успішно починає педагогічну діяльність та продуктивно здійснює її. Компетентність може бути представлена як володіння відповідною компетенцією й може бути інтегративною якістю особистості.

Комунікативна компетентність вчителя складається з:

- теоретичної підготовки в галузі міжособистісних відносин;
- законів логіки й аргументації;
- професійного та мовного етикету;
- комунікативних технологій.

Під комунікативною компетентністю вчителя ми розуміємо його здатність здійснювати осмислену й ефективну взаємодію (адекватні ситуації) з метою обміну інформацією (взаємодія може бути як безпосереднім – спілкування, яке передбачає говоріння й слухання, так і опосередкованим – письмом, читанням). Отже, комунікативна компетентність складається з наступних компонентів:

Когнітивний – це знання необхідні для ефективної комунікації.

1. Лінгвістичні знання, які розглядаються в рамках вузівської програми з дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням»: нормативна (норми використання української мови: фонетичні, акцентуаційні, лексичні, морфологічні, синтаксичні і т.д.), комунікативна (комунікативні якості хорошої промови; функціонально-сміслові стилі мови й типи мовлення), етична (етикетні формули, перебування, та ін.), а також структура комунікації.

2. Знання з психології комунікації (комунікація – одна з видів діяльності, що складається з таких елементів: вмотивованості, цілеспрямованості (цілепокладання), предметності, структурності, механізмів мовної діяльності, механізмів зворотного зв'язку).

3. Педагогічний аспект комунікації (спрямованість комунікації: учитель-учень, учитель-батько, вчитель-вчитель; педагогічний такт).

Діяльнісний – уміння використовувати лінгвістичні, психологічні, педагогічні знання в практичній діяльності, під час обміну інформацією.

1. Використання лінгвістичних знань на практиці у чотирьох видах комунікативної діяльності (говорінні, письмі, слуханні, читанні). Дотримуючись правил мовного етикету, вміти встановлювати контакт із аудиторією. Працюючи над композицією виступу та логікою викладу, обирати виражальні засоби мови, ефективно починати й закінчувати виступ. Вміти адекватно реалізувати свої комунікативні наміри. Контролювати ступінь відповідності мовлення вимогам кодифікованих норм сучасної української літературної мови. Вміти складати ділові папери, оформляючи їх відповідно до вимог. Контролювати орфографічну грамотність письмової мови, а також бути грамотними в пунктуаційному відношенні. Складати й редагувати тексти різних стилів. Виявляти креативність у комунікативній діяльності, розуміти й визначати лексичні значення слів, правильно інтерпретувати тексти різних стилів та типів мовлення.

2. Використання психологічних знань на практиці. Природне володіння механізмами зворотного зв'язку (децентрацією, ідентифікацією, емпатією, рефлексією). Протягом взаємодії залишатися позитивними по відношенню до всіх комунікантів. Розуміти стилі взаємодії та змінювати свою поведінку в залежності від ситуації. Адекватно сприймати будь-яку інформацію (вміти не тільки читати, але розуміти суть написаного, вміти чути, а не тільки слухати) й відповідати (в коректній формі), здійснюючи постійний самоконтроль.

3. Використання знань із педагогіки. Дотримання педагогічного такту при взаємодії, а також уміння організувати ефективну комунікацію, що ґрунтується на етико-педагогічних принципах у системах: учитель-учень, вчитель-батьки учнів, вчитель-колектив вчителів, учитель – керівництво школи.

Особистісний – особистісні якості, що формуються в процесі професійно-соціальної підготовки в педвузі, яка зумовлює професійний розвиток. До особистісних відносяться:

1. Комунікативні схильності.
2. Загальний рівень товариськості.
3. Мотивація в комунікації як один із найважливіших компонентів діяльності, що відображає установки особистості.
4. Самоконтроль у спілкуванні.
5. Володіння механізмами зворотного зв'язку (децентрації, ідентифікацією, емпатією, рефлексією).
6. Типологічна приналежність особистості.
7. Стиль взаємодії.
8. Організованість і ін.

Для більш ефективного формування комунікативної компетентності необхідна постійна її діагностика, оскільки результат залежить від своєчасної інформованості про знання й уміння кожного окремого студента за трьома компонентами якості.

Адекватна діагностика комунікативної компетентності можлива лише за умови моніторингу кожного з компонентів якості. Якщо говорити словами Дж. Равена, «необхідно прийняти дворівневу процедуру для оцінки компетентності. Ми повинні спочатку з'ясувати, який тип поведінки цінний для людини, і тільки потім оцінювати його здатність звести воедино різні потенційно важливі когнітивні, емоційні й вольові зусилля заради успішного здійснення діяльності» [5, с. 67-68].

Аналіз вище сказаного дозволяє говорити про те, що комунікативна компетентність майбутнього вчителя – це інтегративна якість особистості, що має складну системну організацію. Вона виступає як взаємодія лінгвістичного, соціально-психологічного та рефлексивного компонентів, ступінь сформованості яких відображає готовність майбутнього педагога ефективно здійснювати конструктивну передачу інформації [3]. Тому, наявність у майбутнього вчителя комунікативної компетентності визначає не тільки ефективність передачі інформації, культуру мовлення, багатий словниковий запас, правильність відбору мовних засобів, а й уміння керувати спілкуванням у різних соціальних ситуаціях, управляти не тільки власним емоційним станом, а й регулювати емоційною напругою в процесі спілкування з дітьми, батьками, колегами, вмінням налагодити контакт із іншими людьми.

Як засіб формування комунікативної компетентності варто використовувати ситуативні завдання. Т.О. Болтянський, зазначає, що ситуативні завдання – це «об'єкт розумової діяльності, що містить питальну ситуацію, що включає в себе умову, функціональні залежності й вимоги до прийняття рішення» [2, с.4]. Виступаючи як об'єкт розумової діяльності, завдання передбачають наявність суб'єкта, тобто «того, хто вирішує» [1]. В основі ситуативного педагогічного завдання лежить педагогічна ситуація.

У навчальному посібнику Г.Г. Петроченка «Ситуативні завдання у педагогіці» обґрунтована актуальність їх застосування. Рішення ситуативних педагогічних завдань направлена на підвищення якості підготовки майбутніх фахівців, на більш глибоке усвідомлення та засвоєння студентами знань із багатьох навчальних дисциплін (дошкольної та загальної педагогіки, філософії, психології та ін.). Ситуативні завдання як особливий прийом вивчення педагогіки дають можливість:

- 1) активізувати пізнавальну діяльність студентів;
- 2) організувати їх самостійну роботу;
- 3) систематизувати психолого-педагогічну теорію;
- 4) допомогти у формуванні розумових і практичних професійних умінь;

5) сприяти розвитку нестандартного мислення, творчого підходу до тих проблем, які постійно висуваються в повсякденній шкільній практиці [4, с. 3-5].

Автор зауважує, що рішення ситуативних завдань дає викладачеві досить точну інформацію про професійні якості, знання та уміння, а також про деякі індивідуальні особливості студентів. На основі аналізу наукової літератури, можна зробити висновок, що ситуативним завданням притаманні такі функції як навчальна, розвиваюча, рефлексивна, гносеологічна.

1. *Навчальна функція* ситуативних завдань спрямована на забезпечення новими знаннями. Викладач, розробляючи, відбираючи ситуативні завдання, дотримується заданої тематичної спрямованості, у нашому випадку це область комунікативної компетентності вчителя. У процесі вирішення ситуативних завдань майбутні вчителі набувають певні знання.

2. *Розвиваюча функція* ситуативних завдань спрямована на розвиток мислення у студентів. Вирішуючи ситуативну задачу, майбутні вчителі осмислюють хід рішення, намагаються продумати варіанти поведінки в заданій ситуації. Ця функція забезпечує гнучкість мислення, генерування ідей, легкість асоціювання, розвиток логічної пам'яті.

3. *Рефлексивна функція* ситуативних завдань полягає в обґрунтуванні власної рефлексивної позиції. У процесі виконання завдання студент дає власне бачення вирішення даної ситуації. Відповідно відбувається осмислення ситуації, а звідси – уточнення уявлень про себе, критичний аналіз власних дій у контексті ситуації, усвідомлення власного рівня комунікативної компетентності.

4. *Гносеологічна функція* ситуативних завдань забезпечує цілісність уявлень про комунікативну компетентність, про реальні шляхи її пізнання й освоєння, про важливість комунікативної компетентності, її структурні компоненти. Зміст ситуативних завдань завжди наповнений певними знаннями, що відносяться до того чи іншого явища. Спираючись на дослідження, що розкривають педагогічні можливості завдань, беручи до уваги аналіз їх функцій, можна зробити висновок, що рішення ситуативних завдань спрямоване на систему знань, умінь і якостей. Розглядаючи співвідношення між ситуативними завданнями й компетентністю, варто пригадати, що знання, вміння та якості і складають структуру феномена компетентності. У контексті даного дослідження ситуативні завдання відображають навчально-виховні ситуації в галузі комунікати-

вної компетентності з якими студенти можуть зіткнутися в майбутній педагогічній діяльності. Рішення ситуативних завдань дозволяє майбутнім вчителям отримувати нові знання про комунікативну компетентність, збагачувати, засвоювати й закріплювати отримані знання, коригувати їх, встановлювати взаємозв'язок між знаннями й конкретною ситуацією. У практичному плані рішення ситуативних завдань спрямоване на формування комунікативних умінь і якостей. Аналіз ситуації, яка покладена в основу задачі, дозволяє студентам відчути себе в ролі вчителя, придбати мінімальний досвід знаходження педагогічно доцільних рішень із позиції комунікативної компетентності, що у подальшому допоможе оперативно й обґрунтовано зорієнтуватися в подібних реальних ситуаціях. Ситуативні завдання є сполучною ланкою теорії з практикою. Комунікативна компетентність майбутнього вчителя, включає знання, вміння та якості, реалізовані у вирішенні ситуативних завдань, які є сферою їх застосування.

Список використаних джерел:

1. Бал Г. А. Теорія навчальних завдань : психолого-педагогічний аспект [Текст] / Г. А. Бал. – М. : Педагогіка, 1990. – 183 с.
2. Болтянска Т. О. Ситуативні завдання як засіб формування фінансово-економічного мислення студентів технікуму [Текст] : дис. ... к. пед. наук: 13.00.08 / Таїса Олегівна Болтянска. – Екатеринбург, 2006. – 230 с.
3. Дубаков А. В. Формування комунікативної компетентності студентів педвузу за допомогою ситуативних завдань [Текст] : дис. ... к. пед. наук: 13.00.08 / Дубаков Артем Вікторович. – Магітогорськ, 2009. – 197 с.
4. Петроченко Г. Г. Ситуативні завдання у педагогіці [Текст] : навч. посібник / Г. Г. Петроченко. – Мн. : Університетське, 1990. – 223 с.
5. Равен Дж. Компетентність у сучасному суспільстві. – М. : Когіто-ЦЕНТР, 2002. – 288 с.
6. Челпанова Є. В. Педагогічні засоби актуалізації комунікативної компетентності майбутніх вчителів : дис. ... к. пед. наук: 13.00.08 / Є. В. Челпанова. – Екатеринбург, 2005.

This article is devoted to the problem of communication and communicative competence of the individual as their own communicative competence are crucial in the implementation of effective educational activities. In the sense it appears the role of solving situational problems in forming communicative competence of future teachers.

Key words: competence, competence, communication, communicative competence, situational problem.

Отримано: 19.06.2011

УДК 378.14

Л. А. Сидорчук¹, О. Г. Чорна²

¹Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

²Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПРИ ВИВЧЕННІ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

Статтю присвячено проблемі впровадженню компетентісного підходу до професійної підготовки майбутніх вчителів, проаналізовано підходи до класифікації компетенцій та відбулася спроба визначення основних компетенцій з безпеки життєдіяльності.

Ключові слова: професійна компетентність, компетентісний підхід, компетенція, безпека життєдіяльності.

Поняття якості освіти посідає чільне місце серед основних термінів, визначених у загальних положеннях Закону України "Про вищу освіту". Якість визначається як «сукупність якостей особи з вищою освітою, що відображає її професійну компетентність, ціннісну орієнтацію, соціальну спрямованість і обумовлює здатність задовольняти як особисті духовні і матеріальні потреби, так і потреби суспільства» [3]. В якості центрального поняття відновлення та модернізації освітнього процесу виступає поняття «професійна компетентність» учителя.

Розвитку професійної компетентності вчителя присвячені роботи як вітчизняних так і зарубіжних науковців А. Андреева, Н. Бібік, Л. Ващенко, І. Зимньої, І. Зязюна, Б. Ельконіна, Н. Кузьміної, Л. Карпової, А. Коломієць,

О. Локшиної, А. Маркової, Л. Мітіної, О. Овчарук, О. По-метун, І. Прокопенко, С. Ракова, І. Родигіної, О. Савченко, В.О. Сластьоніна, Г. Тарасенко, С. Трубачевої, А. Хуторського, С. Шишова та ін.

Професійна компетентність особистості є складним системним утворенням, основними елементами якої є: підсистема професійних знань як логічна системна інформація про навколишній і внутрішній світ людини, зафіксована в її свідомості; підсистема професійних умінь як психічних утворень, що полягають у засвоєнні людиною способів і технік професійної діяльності; підсистема професійних навичок – дій, сформовані в процесі повторення певних операцій і доведені до автоматизму; підсистема професійних позицій як сукупності сформованих установок і орієн-